

А.С. Немченко, І.В. Кубарєва, К.Л. Косяченко

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЦІН НА ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Національний фармацевтичний університет, м.Харків

Ключові слова: основні лікарські засоби, система цін, державне регулювання, моніторинг, показники доступності.

Ключевые слова: основные лекарственные средства, система цен, государственное регулирование, мониторинг, показатели доступности.

Keywords: the essential medicines, price system, state regulation, monitoring, availability indicators.

Проведено аналіз чинних законодавчих та НПА з питань ціноутворення у фармації та визначено необхідність введення законодавчих норм застосування моніторингу цін на ОЛЗ як ефективного методу державного регулювання ціноутворення в умовах економічної кризи. Запропоновано науково-методичні підходи до вдосконалення методики проведення моніторингу цін та показників доступності на ОЛЗ, які дозволяють оцінювати вплив основних макроекономічних факторів на динаміку цін та економічно обґрунтовано визначити найбільш вразливі верстви у суспільстві. Проведено моніторинг цін та показників доступності на ОЛЗ. За його результатами визначено напрямки тенденцій щодо підвищення цін на ОЛЗ у сучасних економічних умовах.

Проведено аналіз діючих законодавчих та НПА по вопросам ценообразования в фармации. Определена необходимость введения законодательных норм применения мониторинга цен на ОЛС как эффективного метода государственного регулирования ценообразования в условиях экономического кризиса. Предложены научно-методические подходы к усовершенствованию методики мониторинга цен и показателей доступности ОЛС, которые позволяют оценивать влияние основных макроэкономических факторов на динамику цен, а так же экономически обоснованно определять наиболее уязвимые слои населения в обществе. Проведено мониторинг цен и показателей доступности ОЛС. По его результатам определены направления тенденций относительно повышения цен на ОЛС в современных экономических условиях.

It has been carried out the analysis of operating legislative and normative documents concerning pricing in pharmacy. Necessity of introduction legislative norms of application of price monitoring for essential medicines as effective method of state regulation of pricing in the conditions of an economic crisis has been defined. Scientific and methodical approaches to improvement of a technique of price and indicators of availability monitoring which allow to estimate influence of basic macroeconomic factors on dynamics of the prices and to define the most requiring levels of population in a society have been offered. It was carried out monitoring of the prices and indicators of availability essential medicines. According to these results directions of tendencies concerning increasing of the prices on essential medicines in modern economic conditions have been defined.

Пріоритетними напрямками сьогодення щодо вдосконалення ціноутворення у фармації є, на думку вітчизняних науковців та практичних працівників галузі, реалізація основних принципів у формуванні систем оптових і роздрібних цін, зокрема їх обґрунтованість, прозорість і гласність. Для цього необхідно проведення систематичного моніторингу цін, а також показників доступності ліків як дієвого інструмента державної політики щодо визначення соціально-економічної ефективності ціноутворення на лікарські засоби (ЛЗ) та контролю за дотриманням цінової дисципліни, що є зараз вкрай актуальним.

МЕТОЮ нашого **ДОСЛІДЖЕННЯ** стало вдосконалення методики проведення моніторингу цін та показників доступності ЛЗ як сучасного методу державного регулювання ціноутворення в умовах економічної кризи. Відповідно до визначеної мети нами було сформульовано такі основні завдання дослідження:

*аналіз законодавчих та нормативно-правових актів (НПА) з питань ціноутворення взагалі та у фармації зокрема;

*розробка науково-методичних підходів до вдосконалення методики проведення моніторингу системи цін та показників доступності на ЛЗ;

*опрацювання результатів моніторингу.

В роботі використано логічний метод системного аналізу, у т.ч. документальний; економіко-статистичний метод, зокрема його графічні прийоми, узагальнення та групування даних, індексний аналіз.

Першим етапом дослідження був аналіз чинних законодав-

чих та НПА з питань ціноутворення у фармації. Відповідно до ст. 49 Конституції України державна політика з питань ціноутворення на ЛЗ повинна забезпечувати доступність фармацевтичної допомоги усім верствам населення країни [4]. Практичне втілення цих гарантій у сучасних умовах забезпечується, насамперед, Законом України "Про ціни і ціноутворення" від 3.12.1990 № 507-ХІІ (далі Закон), який визначає основні засади політики ціноутворення в Україні і регулює відносини, що виникають у процесі формування, встановлення та застосування цін. З метою ефективного виконання законодавчих положень на практиці вони доповнюються та конкретизуються спеціальними НПА, які повинні відповідати Закону [2,8,10]. Але чинні НПА містять низку недоліків та протиріч, оскільки існуючі механізми реалізації цінової політики держави та законодавство про ціноутворення були сформовані на початкових етапах реформування вітчизняної економіки і не відповідають вимогам, що висувуються на сучасному етапі соціально-економічного розвитку держави. Зокрема, закон, який набув чинності ще в 1990 році і залишився практично незмінним до цього часу, передбачає лише окремі загальні положення стосовно встановлення та застосування цін, організації контролю за їх дотриманням. У даний час недостатньо врегульовані повноваження органів державної влади у сфері ціноутворення, процедури прийняття відповідних рішень, методологічні засади формування цін та калькулювання собівартості продукції, що не повною мірою забезпечує реалізацію цінової політики щодо забезпечення еквівалентності в процесі реалізації національного продук-

ту, дотримання необхідної паритетності цін між галузями та видами господарської діяльності, стабільності оптових і роздрібних цін, в першу чергу на соціально значущі товари, якими є ЛЗ. Відсутність законодавчого визначення основних термінів, призводить до неоднозначного розуміння окремих положень діючого закону та неефективного використання його норм на практиці.

Отже, першочерговим завданням щодо створення ефективної системи цін на ЛЗ в Україні є прийняття нової редакції Закону «Про ціни і ціноутворення», проект якого представлено на обговорення громадськості. За своєю структурою проект складається з шести розділів, в яких передбачено визначення термінів, що використовуються в законі, визначено його сферу застосування, відповідні повноваження органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо регулювання та встановлення цін, а також чітко визначені правові підстави запровадження такого регулювання цін у разі виникнення кризових ситуацій на споживчих і соціально значущих ринках товарів та послуг [6,11].

Разом з цим у запропонованій редакції закону не відображений зв'язок між положеннями вітчизняного законодавства та міжнародних норм; не визначені загальні принципи та засади цінової політики, ціноутворення; державного нагляду та контролю за ціноутворенням. Стосовно останнього, зазначимо про відсутність у проекті закону норм щодо використання державного нагляду за цінами,

яке передбачає проведення моніторингу цін на державних та територіальних ринках країни.

З метою забезпечення ефективності державного спостереження за цінами на практиці, нами було розроблено науково-методичні підходи до вдосконалення методики моніторингу цін та показників доступності основних ЛЗ (ОЛЗ) з урахуванням сучасних умов економічної кризи [9]. Його основні етапи представлені у *табл. 1*.

I етап полягає у проведенні аналізу динаміки цін на ОЛЗ. Він проводиться за допомогою розрахунків індивідуальних та групових індексів цін (оптово-відпускних, роздрібних) [7].

Розрахунок індивідуальних цін на ОЛЗ здійснюється за *формулою 1*:

$$I_p = \frac{P_1}{P_0}, \quad (1)$$

де: P_1 – середня ціна лікарського препарату (ЛП) у поточному періоді;

P_0 – середня ціна ЛП у попередньому періоді;

Розрахунок групового індексу цін на ОЛЗ по групі вітчизняних та імпортованих ОЛЗ проводиться за *формулою 2*:

$$I_g = \frac{1}{n} \sum_{p=1}^n I_p, \quad (2)$$

де: n – кількість ЛП у вибірці;

I_p – індивідуальні індекси цін на ЛП.

Таблиця 1

Етапи моніторингу цін на ОЛЗ та показників їх доступності за сучасних умов економічної кризи

Етапи моніторингу	Зміст етапу	Показники, що обчислюються
I етап	Аналіз динаміки цін на ЛЗ:	Індивідуальні індекси цін на ЛЗ; Групові індекси цін на ЛЗ.
II етап	Порівняльний аналіз динаміки цін на імпортовані ліки та динаміки курсів основних валют	Індекси зміни курсів \$ та € по відношенню до гривні.
III етап	Порівняльний аналіз динаміки роздрібних цін із динамікою споживчих цін в країні та офіційних показників зростання цін на ЛЗ	Індекси споживчих цін та офіційні показники зростання цін на ЛЗ
IV етап	Визначення показників доступності, в залежності від джерела фінансування фармацевтичної допомоги населенню:	
	за рахунок доходів працюючих громадян	Показник доступності амбулаторної фармацевтичної допомоги
	за рахунок соціальних виплат	Коефіцієнт адекватності соціального захисту
	за рахунок державного та місцевих бюджетів	Коефіцієнт адекватності бюджетного фінансування

II етап передбачає проведення порівняльного аналізу динаміки цін на імпортовані ОЛЗ із динамікою курсів основних валют (\$ США та €) по відношенню до національної валюти. Визначення динаміки курсів основних валют доцільно проводити за допомогою розрахунків індексів зміни курсів \$ США та € за формулою 3:

$$I_v = \frac{K}{K_0}, \quad (3)$$

де: K – середній курс гривні по відношенню до \$ США (€) за поточний період;

K_0 – середній курс гривні по відношенню до \$ США (€) за попередній період;

III етап полягає у проведенні порівняльного аналізу динаміки цін на ОЛЗ із рівнем інфляційних процесів в економіці країни та офіційними даними щодо динаміки споживчих цін на ЛЗ. Він передбачає зіставлення за допомогою графічних методів аналізу групових індексів роздрібних (споживчих) цін на ОЛЗ та офіційних статистичних даних Держкомстату щодо індексів споживчих цін на товари і послуги, зокрема, індексів споживчих цін на фармацевтичну продукцію, медичні товари та обладнання.

IV етап. На цьому етапі нами запропоновано визначення показників доступності в залежності від джерела фінансування фармацевтичної допомоги населенню. Такий диференційований підхід дозволить економічно обґрунтовано визначати найбільш вразливі верстви у суспільстві та, відповідно, впроваджувати цілеспрямовані заходи на забезпечення конституційних гарантій громадянам країни.

Доступність ОЛЗ, що придбаваються коштом працюючого населення, доцільно визначати за показником доступності амбулаторної фармацевтичної допомоги (D_a) за формулою 4:

$$D_a = \frac{I_r}{I_g}, \quad (4)$$

де: I_r – індекс зміни заробітної плати за досліджуваний період;

I_g – груповий індекс роздрібних цін на ОЛЗ за досліджуваний період

Доступність ОЛЗ для малозабезпечених верств населення, у т.ч. безробітних, пенсіонерів, пільгового контингенту та ін., доцільно визначати за показником адекватності соціального захисту або соціальної доступності (D_c) за формулою 5:

$$D_c = \frac{1}{I_g} \times K_c, \quad (5)$$

де: K_c – коефіцієнт соціального захисту, який розраховується за формулою 6:

$$K_c = \frac{Z_{\min}}{V_k}, \quad (6)$$

де: Z_{\min} – мінімальна заробітна плата в країні;

V_k – прожитковий мінімум в країні.

Фармацевтична допомога громадянам країни, що

перебувають на лікуванні у стаціонарних відділеннях лікувально-профілактичних закладів відповідно до норм чинного законодавства надається безкоштовно за рахунок бюджетів (державного та місцевих), тому її доступність доцільно визначати за показником адекватності бюджетного фінансування (формула 7) [7]:

$$D_s = \frac{1}{I_g} \times K_b, \quad (7)$$

де: K_b – темп росту бюджетного фінансування за досліджуваний період

Відповідно до вищевикладеної методики нами було проведено моніторинг оптових цін дистриб'юторів та роздрібних цін на ОЛЗ за період з жовтня 2007 р. до квітня 2009 р. Для проведення моніторингу використано інформацію, що міститься у дайджестах журналу «Провізор» і щотижневика «Аптека», звітів інформаційно-аналітичних компаній «Бізнес-Кредит» та SMD, а також дані торговельно-транспортних накладних 29 аптек різних форм власності, що розташовані у різних регіонах країни. Вибірка мала такі характеристики: загальна кількість ОЛЗ - 3992 за торговельними назвами з урахуванням форми випуску та дозувань. Серед ОЛЗ, що увійшли до аналізу, 2683 (67,2%) ЛП були іноземного виробництва та 1309 – вітчизняні (32,8%). У дослідженні було використано показники коливання офіційних валютних курсів за даними Національного банку та статистичні дані Держкомстату України [1,5]. Результати моніторингу оптових цін дистриб'юторів на вітчизняні та імпорتنі ОЛЗ вказують на наступне:

*з жовтня 2007р. до жовтня 2008 р. темпи зростання оптових цін на ОЛЗ вітчизняного та іноземного виробництва у середньому становили 2% на місяць без значних коливань;

*у жовтні 2008 р. темп зростання цін збільшився і становив 4% для вітчизняних та 6% для імпорتنних ОЛЗ; протягом наступних трьох місяців відбулося стрімке зростання цін на ОЛЗ досліджуваних груп у середньому на 16% на місяць, незначної мірою відрізнялись індекси цін вітчизняних ОЛЗ та імпорتنних ОЛЗ у вказані місяці аналізу;

*уповільнення темпів зростання цін на ОЛЗ спостерігалось у січні-квітні 2009 р. і склало 4% для вітчизняних та 7% для імпорتنних ОЛЗ у середньому на місяць, тим не менше, ці показники були значно вищими за аналогічні у період жовтня 2007р. по жовтень 2008р.

За результатами аналізу динаміки роздрібних цін на ОЛЗ встановлено, що індекси роздрібних цін не перевищували аналогічні показники оптових цін на ОЛЗ та відповідали їм у термінах часу.

Наступним етапом дослідження став моніторинг показників доступності фармацевтичної допомоги у разі придбання ліків за рахунок заробітної плати населення та за рахунок соціальних виплат, які було окремо розраховано для вітчизняних та імпорتنних ОЛЗ.

Адекватного рівня (від одиниці та вище) показники доступності амбулаторної фармацевтичної допомоги досягли лише двічі за досліджуваний період: у грудні 2007р.

та червні-липні 2008 р. Це відбувалось значною мірою за рахунок стабілізації темпів росту цін на ОЛЗ. Найнижчі показники доступності визначено у листопаді та грудні 2008 р. (їх значення становило 0,79 та 0,76 відповідно для вітчизняних та імпортованих ОЛЗ). Для цього періоду часу було характерним значне підвищення цін на ОЛЗ та впровадження заходів щодо удосконалення підходів до регулювання ціноутворення на ОЛЗ з боку держави.

За результатами аналізу показників адекватності соціального захисту (соціальної доступності ОЛЗ) для визначених груп населення встановлено, що рівень доступності фармацевтичної допомоги для малозабезпечених верств населення у середньому склав 0,8. Його мінімальні значення спостерігались у жовтні-грудні 2009р., починаючи із січня 2009 р. досліджувані показники мали тенденцію до підвищення.

ВИСНОВКИ

Результати аналізу чинних законодавчих та НПА з питань ціноутворення у фармації вказують на необхідність розширення функцій держави у цій сфері з використанням сучасних ринкових методів впливу та контролю за цінами. Тому одним з першочергових завдань щодо підвищення ефективності державного регулювання цін на ЛЗ є законодавче визначення норм застосування моніторингу як методу державного контролю у сфері ціноутворення у фармації.

Запропоновані нами науково-методичні підходи до вдосконалення методики проведення моніторингу цін та показників доступності на ОЛЗ дозволяють оцінювати вплив основних макроекономічних факторів (коливань валютних курсів, інфляційних процесів) на динаміку цін на ліки та здійснювати цілеспрямовані заходи щодо забез-

печення доступності ОЛЗ для найбільш вразливих верств населення країни.

Одержані результати моніторингу цін та показників доступності дозволили нам встановити напрямки основних тенденцій у зростанні цін на ОЛЗ за умов економічної кризи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Деякі питання державного регулювання цін на лікарські засоби і виробу медичного призначення: постанова КМУ від 25.03.2009 № 333 [Електронний ресурс]- Режим доступу <http://www.kmu.gov.ua/control/>
3. Індекс споживчих цін: сприйняття та реальність посібник для користувачів // К. – 2006. – 56с.
4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К. : Просвіта, 1996. – 80 с.
5. Національний банк України [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>
6. Немченко А.С. Державне регулювання цін на лікарські засоби в Україні: проблеми та перспективи / А.С. Немченко, І.В. Кубарева, Л.В. Галій // Фармацевтичний часопис. – 2007.- №1.- С. 8 – 11.
7. Немченко А.С. Моніторинг цін на основні лікарські засоби: методичні рекомендації / А.С Немченко, Л.В. Галій. – Х.: НФАУ, 2003. – 24 с.
8. Про заходи щодо стабілізації цін на лікарські засоби і виробу медичного призначення: постанова КМУ від 17.10. 2008 № 955 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/>
9. Про соціально-економічне становище України за січень-квітень 2009 року // Держкомстат. – К. – 2009. -151 с.
10. Про ціни і ціноутворення: з-н України від 03.12. 1990 №507-ХІІ // Юридичні аспекти фармації. – Х. – 2004. - С. 188.
11. Проект закону України «Про внесення змін до Закону України «Про ціни і ціноутворення».- [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.apteka.ua/online/29209/www.liga.net>

Відомості про авторів:

Немченко А.С., д. фарм. наук, професор; зав. каф. організації та економіки фармації (ОЕФ) Національного фармацевтичного університету (НФАУ).

Кубарева І. В., аспірант каф. організації та економіки фармації (ОЕФ) НФАУ.

Косяченко К. Л., канд. фармацевтичних наук, заступник директора Департаменту регуляторної політики у сфері обігу лікарських засобів і продукції в галузі охорони здоров'я МОЗ України.

Адреса для листування: Кубарева І. В., м. Харків, вул. Блюхера,4, НФАУ.

Тел.. (0572)-67-91-70.

E-mail: economica@ukrfa.khakov.ua